

casa *paterna*], pres del ll. *paternus*, -a, -um 'propri del pare'. No consta d'on va treure Vogel que *patern* té el sentit de 'renec' («ein Fluch»: res d'això en Lab., Bulbena, *DAG.*, *AlcM* etc.), segurament de *Trascant per les Serres* de Pons i Mass.: «llançà un *patern*» (p. 20) ⁵ (context que citaré per a *ensentimental SENTIR*), que reflecteix el parlar del Nord de Segarra.

Meyer-Lübke (*Romanisches Etym. Wb.*, 6289) ho recull suposant que vingui de *pater noster* deixat a mig pronunciar, adduint *paternà* al costat de *paternostrà* a l'Istria («favellare, in senso quasi arcaico» i «blaterare» en un parlar veí, precisa Spitzer, *LexikK*, 149, o sigui 'xerrar, desguitarrar'). Si res hi ha de cert en aquests mots, em costa de creure en l'abreviació suposada per M-Lübke, i més aviat s'hauria d'admetre ¹⁵ que es partís de *paternus*, -a, substantivat per a la idea de Déu (*imago paterna*, con el fr. ant. *paterne*, oc. ant. *paterna*, segons l'etimologia de GParis, *REW*, 6290).

Aquest cultisme eclesíastic degué deixar algun rastre en la nostra toponímia: el nom mossàrab del poble valencià de *Paterna*; el riu de *Padern* a Andorra (E. T. C. II, 23, § 17) i *Pipaderni*, puig damunt Sopeira, ribag., que deuen venir d'algun oratori o ermita on hi havia una imatge divina (*Pipaderni* < *PODIUM PATERNAE*, per a la -i cf. E. T. C. I, 122-23). *Paternal* ²⁵ [«salus et *paternal* honor» c. 1260 PPujol, *DocVgUrg.*, 28.3]. Maragall escriu, nobilíssima Cassandra, *Paternal* el 1895, avís solemne a uns i altres. *Paternalis. Paternalisme, -lista, -lístic. Paternitat.*

Patri, *pàtria*, adj., pres del ll. *patrius*, -a, -um, 'relatiu al pare, que ens ve dels pares i avis' [Belv. «pertanyent al pare. p. a la pàtria»], i ja freqüent en els nostres juristes clàssics en la expressió *pàtria potestat* 'puixança i autoritat dels pares sobre els fills'; l'accepció 'relatiu a la pàtria' és també ben antiga i arrelada; *L'Amor Patri* títol de l'article que inicia la col·laboració de Coromines en la revista llibertària *Ciència Social* (que l'hi publicà en cast.), març 1896, coratjós intent de reconciliar l'obrerisme amb el patriotisme i el moviment nacional català, ràpidament jugulat per la policia colonialista amb la infàmia de Montjuïc (20-VIII-1896, O. C., p. 37) i aquella «oportuna» bomba.

Pàtria, ja usat en llatí com a subst. f. (Pacuvi, Ciceró, Livi), abreujament de *patria terra*; entre les llengües romàniques, la primera on pren carta de ciutadania és la d'Itàlia, gràcies a Dante (gran i malaurat patriota!): en la *Comèdia*, San Pietro Damiano contesta, a la pregunta del Poeta, que ell havia nascut a no més d'uns cent quilòmetres de Florència: «Tra' due liti d'Italia surgon sassi, / e non molto distanti alla tua *patria* / tanto, che i troni assai suonan più bassi, / e fanno un gibbo che si chiama Càtria / --» (*Paradiso* XXI, 107); notem que no se'n té memòria després d'aquest ús (més aviat objectiu i fred) i no sembla que torni a usar-se en italià fins a l'Ariosto, on ja toca la gran corda: «a chi aspetta discernere, o di bando / uscir, non par che'l tempo più soggiorni / a dargli libertate o dell' amata / *patria* vista gioconda e desiata!» (1538).

Ara bé el mot ja era usat a Cat. en baix llatí, junt ⁶⁰

amb *compatriotes* —«compatriotes meos» 1062—, si bé en aquest ambient objectiu (Nicolau d'Olwer, *Arch. Lat. M-Aevi* III, 145ss.); però toca a la nostra llengua l'honor de ser la segona, immediatament després de Dante, i la primera de totes on el mot pren accents de lleial i imperativa solidaritat: en el fons de l'Infern de Bernat Metge jauen els maleïts: «va hom als pus pregons e terribles inferns, on ha primerament una gran ciutat circuïda de tres murs --- a les ànimes punides segons llurs crims --- altres jaen dejús grans roques --- 'aprenets de fer justícia e de no menysprear Déus!'. Aquí estan semblantment aquells qui han traïda la *pàtria*, e l'han subjugada a tirans, o per pecúnia han ordonades e retractades leis ---» (*Somni* III, *NCL.*, 97.5).

Les restants llengües romàniques vénen més tard i semblen dependre de l'italià; en castellà no apareix fins a 1440, i essent primer en el Marquès de Santillana també podria recordar-se de BMetge i de la nostra literatura que admirava tant; en francès no apareix fins poc després de 1510 (cf. Migliorini, *Cos'è un Vocabolario*, 90-91). No cal dir que el mot no existeix en l'occità dels trobadors.

Quan s'atansa l'hora terrible de la separació, perpinyanencs i barcelonins van a la una: en la correspondència entre les dues capitals catalanes la frase *tota la pàtria* fa referència conjunta i explícita als dos Països catalans del Nord en l'any 1591 (*RLR* LV, 90); i ja l'any abans hi percebem com un pressentiment de la repartició de 1657: «dar-ne avis a les universitats y repúbliques de la *pàtria* --- manen fer guarda de les parts de França, de hont acostuma sempre arribar tot mal en esta nostra *pàtria* de Catalunya» a. 1590; «*pàtria* comuna» encara 1660 (Perpinyà-Girona) (p. p. Calmette, *RLR* LV, 87; LXV, 94). La lírica embranzida és incomparable des de llavors: «No 'm matan per ser traïdor - ni tampoc per ser cap lladre / sinó per una paraula: - que visquia, tota, la *pàtria*» és el crit estentori que llança Bac de Roda marxant al patibul ⁴⁰ (1714).³

El tornaveu repercuteix per tots els països catalans: «Oh vosaltres qu'un jorn entreu al temple, / no us deman per a mi ni una paraula; / mes ah! gravau-hi lo que jo hi volia: / el nom de nostra *pàtria*», Costa i Llobera (ed. *Il. Cat.*, p. 12); «una *pàtria* tenia, rovell d'ou de la terra, / no tinc ja *pàtria* dolça, ni res de quant amí», Verdguer (*Ail.* VI, 12a), «Dolça Catalunya, *pàtria* del meu cor ---» (*L'Emigrant*); «Fou una *pàtria*: va morir tan bella que mai ningú no la gosà enterrar: / damunt de cada tomba un raig d'estrella, / sota de cada estrella un català / --- / Foc nou, baixa del cel i torna a pendre: / ja ha arribat l'hora d'esventar la cendra / oh *pàtria* de les tombes flamejants!», VGassol, 1920; «El dol de la *pàtria* no té remei: En ⁵⁵ Maragall era el nostre poeta nacional: era el Poeta --- la fatalitat no ha estat piadosa amb la *Pàtria* nostra», Coromines (1911), O. C., 1170a35s. «(Fou una pàtria) VA MORIR TAN BELLA --- Ara us preguem per Catalunya, oh Déu / --- / Deu-li la vostra mà i la llibertat!», ⁶⁰ Joan Fuster. *Patrial* [*JFlo.* 1873, *DAG.*] de l'oc. ant.